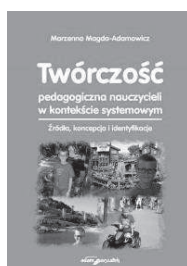

Karolina Grzemna
Uniwersytet Zielonogórski

Klaudia Żernik
Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Pedagogiki, Psychologii i Socjologii

Twórczość pedagogiczna nauczycieli jako wyzwanie cywilizacyjne XXI wieku

Teacher's Creativity as a 21st Century Civilization Challenge

Recenzja książki:
Marzena Magda-Adamowicz, *Twórczość pedagogiczna nauczycieli w kontekście systemowym. Źródła, koncepcja i identyfikacje*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015.

W 2015 roku polski rynek publikacji związanych z twórczością pedagogiczną został wzbogacony o pozycję pod tytułem *Twórczość pedagogiczna nauczycieli w kontekście systemowym. Źródła, koncepcja i identyfikacje*. Jej autorką jest prof. nadzw. dr hab. Marzena Magda-Adamowicz. Książka została wydana przez Wydawnictwo Adam Marszałek w Toruniu, recenzji zaś dokonali prof. zw. dr hab. Zenon Jasiński oraz prof. zw. dr hab. Stanisław Poppek. Publikacja jest efektem naukowych zainteresowań autorki oraz wieloletnich doświadczeń badawczych.

Autorka publikacji, prof. nadzw. dr hab. Marzena Magda-Adamowicz jest pracownikiem Uniwersytetu Zielonogórskiego, gdzie od 2011 roku pełni funkcję kierowniczą w Katedrze Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej na Wydziale Pedagogiki, Psychologii i Socjologii. Jej zainteresowania naukowe skupiają się wokół tematyki twórczości, ze szczególnym uwzględnieniem twórczości pedagogicznej nauczyciela, jego kształcenia oraz wizerunku. Potwierdzają to liczne publikacje

związane z ową problematyką, np. *Obraz twórczych pedagogicznie nauczycieli klas początkowych*; *Uwarunkowania efektywności kształcenia nauczycieli klas I–III w zakresie twórczości pedagogicznej*; *Wizerunek twórczego pedagogicznie nauczyciela kl. I–III*. W książkach tych autorka empirycznie uzasadnia własną koncepcję twórczości pedagogicznej nauczyciela, która jest „próbą odpowiedzi na wyzwania współczesnego społeczeństwa” (s. 8)

Głównym celem monografii jest rozwijanie teorii naukowej dotyczącej twórczości i pedeutologii. Autorka podczas wieloletnich badań tworzy autorską koncepcję twórczości pedagogicznej nauczycieli, a zawarte w książce treści mają być fundamentem praktycznego działania. W obecnych czasach istnieje ogromna potrzeba kształtowania osób „refleksyjnych, krytycznych, a nawet twórczych” (s. 7). Społeczne oczekiwania wobec systemu kształcenia wciąż się zmieniają, dlatego od nauczyciela wymaga się wysokich kwalifikacji zawodowych, umiejętności i kompetencji oraz ciągłego dokształcania się. Wyzwania cywilizacyjne XXI wieku autorka doskonale podsumowuje we wprowadzeniu do publikacji: „Współczesna edukacja preferuje uczenie się całościowe, harmonijne współuczestnictwo, zdobywanie wiedzy przez działanie. Szkolnictwo potrzebuje zatem wykwalifikowanych, kompetentnych i twórczych pedagogicznie nauczycieli w złożonej i zmieniającej się globalnej wiosce” (s. 7). Biorąc pod uwagę powyższe, publikacja ma inspirować czytelników do własnych poszukiwań naukowych oraz samodzielnego wypracowania samodzielnych metod pracy.

Adresatami rozprawy są studenci wszystkich kierunków związanych z edukacją, nauczyciele pracujący z dziećmi oraz wszystkie osoby interesujące się tematyką twórczości. Publikacja skierowana jest również do nauczycieli akademickich, celem zmotywowania do odkrywania kolejnych aspektów istotnych dla nauczycieli, natomiast załączone narzędzia badawcze mogą być wykorzystywane przez badaczy twórczości we własnych poszukiwaniach.

Praca składa się z 295 stron, które rozpoczyna szczegółowy spis treści. We wprowadzeniu autorka naświetla tematykę rozprawy, uwzględniając charakterystyczne dla niej zagadnienia, oraz budowę pracy z krótkim streszczeniem poszczególnych rozdziałów i podziękowaniami dla recenzentów. Publikacja zawiera pięć rozdziałów, z czego każdy kolejny jest swoistym uzupełnieniem poprzedniego. Te zaś podzielone są na podrozdziały, co ułatwia czytelnikowi wybór interesującego go fragmentu. Publikację kończy wyczerpujące zakończenie oraz imponujący spis literatury cytowanej. Autorka na końcu książki zamieściła również aneksy, którymi są narzędzia badawcze. Jest ich aż 19, co świadczy o dojrzałym podejściu do badań nad twórczością pedagogiczną. Twórczość w ujęciu systemowym bowiem jest zjawiskiem, które należy rozpoznawać biorąc pod uwagę wszystkie jej aspekty.

W pierwszym rozdziale pt. „Fenomen i czynniki twórczości i twórczości pedagogicznej” zawarte zostały cztery podrozdziały. Uwzględniają one podłoże

teoretyczne twórczości, historyczne ujęcie, a także postrzeganie jej w kategoriach cech twórczych, procesu twórczego, dzieła (czyli efektu twórczego) i jego wartości dla ogółu, a także twórczy styl życia jednostki i środowisko zewnętrzne. W ostatnim podrozdziale autorka opisała uwarunkowania endogenne i egzogenne twórczości pedagogicznej, które wskazują na czynniki napędzające działalność twórczą, zarówno te znajdujące w obrębie podmiotu twórczego (czyli cechy osobowości, typy postawy twórczej pedagogicznie), jak i te tkwiące w jego środowisku zewnętrznym (środowisko rodzinne, środowisko szkolne). Interakcja wspomnianych elementów twórczości właśnie decyduje o jej systemowym, holistycznym traktowaniu. Jako że teoria Stanisława Popka stała się inspiracją do stworzenia autorskich koncepcji, zostały przytoczone również za powyższym autorem twórcze postawy nauczycieli w klasach I–III, do których zalicza się: wzrokowy typ postawy twórczej pedagogicznie, behawioralny typ postawy twórczej pedagogicznie, wyobrażeniowy typ postawy twórczej pedagogicznie, intuicyjny typ postawy twórczej, intelektualno-refleksyjny typ postawy twórczej pedagogicznie. Według autorki „twórcza postawa nauczyciela obejmuje cechy heurystyczne i nonkonformistyczne oraz skłania nauczyciela do ciągłego niepokoju, dostrzegania problemów edukacyjnych w praktyce zawodowej i chęci ich rozwiązywania czy poszukiwania lepszych rozwiązań” (s. 18–20). Opinia jest jak najbardziej trafna, nauczyciel twórczy to osoba ciągle poszukująca nowych motywacji, potrafiąca zauważyć trudności i dostrzegająca nowe perspektywy ich rozwiązania. Autorka zebrała w całość i przestudiowała konkretnie wyżej wymienione postawy twórcze, które powinien posiadać twórczy nauczyciel w swojej pracy zawodowej. W nawiązaniu do twórczego nauczyciela, autorka ukazała za S. Popkiem systemowy model twórczej osobowości, jego istotne aspekty i komponenty uwzględniające: właściwości poznawcze, właściwości emocjonalne, właściwości woliowo-motywacyjne, właściwości kreacyjne oraz uwarunkowania środowiskowe. „Model twórczej osobowości jest pełny, samodzielny, trwały, spójny, jednorodny, uporządkowany. (...) Twórcza osobowość, jako systemu, cechuje: koherentność, homeostaza, współzależność, samoorganizacja, stabilność, inteligencja i uczenie się” (s. 29, 30). Przedstawiony model wprowadza porządek w pojmowaniu pojęcia twórczej osobowości. Każda z cech przypisana jest do danej właściwości, mimo to mogą współdziałać za sobą i wzajemnie się uzupełniać tworząc coś nowego. Twórcza osobowość jest nierozdzielna z inteligencją człowieka i dążeniem do samodoskonalenia się, co autorka wyraźnie zaznaczyła w powyższym cytacie, który w skrócie podkreśla istotność systemowego modelu twórczej osobowości.

Drugi rozdział, zatytułowany „Systemowe koncepcje twórczości”, składa się z sześciu podrozdziałów. W pierwszym podrozdziale ukazano inspiracje dla systemologii w pedagogice twórczości, transgresję według Józefa Kozielskiego, twórczy styl życia według Zbigniewa Pietraśińskiego, interakcyjną teorię twórczości Stanisława

Popka, poziomy twórczości przedstawione przez Edwarda Nęcę, a także wymiary i dziedziny twórczości pedagogicznej według Romana Schulza. W kolejnych czterech podrozdziałach zostały dokładnie przestudiowane powyżej wymienione koncepcje, które stały się inspiracją do stworzenia autorskich koncepcji twórczości pedagogicznej nauczycieli M. Magdy-Adamowicz. Tworząc autorskie koncepcje twórczości, autorka przyjęła interakcyjną teorię twórczości S. Popka, który ukazał wyżej opisany model twórczej osobowości. Wskazuje na istotne cechy osoby twórczej oraz czynniki ważne dla rozwoju tychże cech. Przedstawia również przebieg procesu twórczego, jego komponenty. W opisie nie pozostaje ominięta również postawa twórcza (przedstawiona powyżej), a więc która z postaw przypisana jest do danego typu osobowości, poprzez co wyodrębnia się podział na twórczość obiektywną i subiektywną. Na podstawie tej koncepcji autorka, tworząc własną koncepcję twórczości pedagogicznej, również uwzględniła podział na twórczość subiektywną i obiektywną.

Rozdział drugi jest swoistą podstawą teoretyczną dla rozdziału trzeciego, zatytułowanego „Systemowa koncepcja twórczości pedagogicznej nauczycieli”. Jest to autorska interpretacja twórczości pedagogicznej. Na podstawie tego systemu powstały koncepcje twórczych pedagogicznie nauczycieli, analizowane w licznych aspektach i na wielu poziomach. Autorka podczas interpretacji uwzględniła węższe i szersze rozumienie danych koncepcji. Pierwsze jawi się pod postacią pracy edukacyjnej, wychowawczej i opiekuńczej nad uczniami w trakcie zajęć zarówno lekcyjnych, jak i pozalekcyjnych i pozaszkolnych. Natomiast szersze rozumienie to znaczne wyjście nauczyciela poza ramy szkoły, tworzenie ponad to, co obowiązkowe i konieczne oraz samodzielne działania. Autorka wyróżniła cztery podrozdziały, z czego każdy zatytułowany jest nazwą autorskiej koncepcji i opisany niezwykle szczegółowo z uwzględnieniem istotnych aspektów dla każdej z tych koncepcji. Twórczość pedagogiczna obiektywna szerszego zakresu charakteryzuje się wytwarzaniem nowych pomysłów i koncepcji, nauczyciel samorealizuje się zawodowo poprzez swój twórczy styl pracy, ma wysoką motywację, jest odporny na działania z zewnątrz. Nauczyciel tworzy dzieła wartościowe dla ogółu. Natomiast w twórczości pedagogicznej obiektywnej węższego zakresu nauczyciel w sposób twórczy rozpatruje różne problemy pedagogiczne, sam tworzy programy autorskie, zachodzą w nim zmiany na poziomie pedagogicznym. W twórczości pedagogicznej subiektywnej szerszego zakresu praca nauczyciela jest efektywna, programy autorskie są tworzone w większym gronie. Można do tej koncepcji zaliczyć również modyfikowanie innowacji. Twórczość pedagogiczna subiektywna węższego zakresu obejmuje poziom posiadanej wiedzy przez nauczyciela oraz jej zakres i wykorzystanie w praktyce, a także wszelkie innowacje naśladowcze, produkcyjne, inwencyjne oraz spotkania z uczniem, wzajemna komunikacja i relacje. Powyżej wymienione koncepcje autorka utworzyła w odpowiedzi na potrzeby obecnej rzeczywistości i rozwijającego się społeczeństwa. Poprzez opis autorskich koncepcji,

przyjęła ona rozumowanie twórczości pedagogicznej jako interakcji cech, uzdolnień, postaw i zachowań twórców oraz przebiegu procesu twórczego. Odnosi się do wybranych przez siebie dziedzin życia, jest cechą nierozzerwalną i ciągłą. Cechę tę posiadają wszyscy, ale nie na tym samym poziomie. Charakteryzuje ona dynamizm rozwoju człowieka, co skłania go do intelektualnych poszukiwań i nowych rozwiązań, również tych związanych ze swoim funkcjonowaniem i wyborami życiowymi. Wnioskując, twórczość może być wszechobecna w każdej dziedzinie życia, pomaga podejmować różne decyzje. Autorska koncepcja odnosi się do twórczości pedagogicznej, a więc wszelkich poczynañ nauczycieli, nie tylko względem uczniów, ale również oświaty i szkoły, w której pracują. Poczynania te opisują jego zaangażowanie i poświęcenie dla pracy.

W czwartym rozdziale pt. „Podstawy epistemologiczne badań systemowych nad twórczością pedagogiczną nauczycieli” ukazana została istota epistemologii, czyli założenia filozoficzne badań w odniesieniu do twórczości pedagogicznej z uwzględnieniem swoistości paradygmatu funkcjonalistycznego, który bierze pod uwagę powiązania społeczeństwa z systemem edukacyjnym, czyli uwzględnianie potrzeb ogółu w stosunku do edukacji. W tym rozdziale zostaje ukazana specyfika systemowej orientacji prowadzonych badań, holistyczny nurt systemowego poznania empirycznego, koncepcja i struktura badań. Autorka ukazuje zasady i etapy zastosowania procedury systemowej. Opisane zostały również rodzaje tych badań.

W ostatnim, piątym rozdziale pt. „Identyfikacja twórczych pedagogicznie nauczycieli” z dużą dokładnością omówiony został przebieg procesu badawczego z uwzględnieniem ich cech osobowości, procesu twórczego, wartości, stylu życia oraz środowiska zewnętrznego, które warunkują działania twórcze pedagoga. Przedstawione i opisane zostały również w każdym z podrozdziałów narzędzia badawcze, wykorzystane w realizacji badań każdego z poszczególnych aspektów twórczości, które w całości zestawione zostały w aneksach. Są to: Test myślenia twórczego (J.P. Guilford), Rysunkowy Test Twórczego Myślenia (H. Jellen i K. Urban), Test twórczości językowej (E. Filipiak), Test wiedzy z twórczości i twórczości pedagogicznej (M. Magda-Adamowicz), Kwestionariusz Twórczych Zachowań (M. Magda-Adamowicz), Kwestionariusz Twórczych Postaw KANH (S. Poppek), Kwestionariusz analizy twórczego pedagogicznie procesu nauczycieli (M. Magda-Adamowicz), Skala typologii twórczego procesu pedagogicznego (M. Magda-Adamowicz), Kwestionariusz hospitacji zajęć (M. Magda-Adamowicz), Schemat obserwacyjny twórczych pedagogicznie nauczycieli (M. Magda-Adamowicz), Badanie poziomu twórczości w programach autorskich (M. Magda-Adamowicz), Skala Preferencji Twórczych Orientacji Życiowych (A. Cudowska), Kwestionariusz analizy środowiska zewnętrznego twórczych pedagogicznie nauczycieli (M. Magda-Adamowicz). Niezwykle istotną kwestią w przypadku badania twórczości jest zwrócenie uwagi na każdy jej aspekt, jak dokonała tego autorka książki. W sposób wyczerpujący

i dokładny opisała każdy komponent twórczości, o czym świadczą przedstawione narzędzia badawcze, niezbędne do zbadania każdego z aspektów. Wiele z nich zostało opracowanych samodzielnie przez autorkę i dostosowane do potrzeb badawczych, co jest bardzo istotną wartością dodaną do dzieła.

W podsumowaniu autorka przedstawia osobę twórczego pedagogicznie nauczyciela, jego cechy pożądane w przypadku działań innowacyjnych. Stwierdza, że twórczość pedagogiczna jest efektem powiązanych ze sobą cech: myślenia twórczego, procesu twórczego, postaw twórczych oraz środowiska zewnętrznego. Opowiada się za węższym rozumieniem twórczości pedagogicznej, która jest widocznym efektem w przypadku działań zarówno tych dydaktycznych jak i wychowawczych w szkole i poza nią. Twórczość pedagogiczna jest odzwierciedleniem zaangażowania w pracę, rozwoju intelektualnego i własnego samodoskonalenia. M. Magda-Adamowicz zaznacza, że „Nauczyciel musi odnaleźć się w każdym systemie, doskonalać swoje zawodowe umiejętności, kompetencje” (s. 227). Jest to niezwykle istotne, gdyż nauczyciel musi być elastyczny i posiadać umiejętność dostosowania się do różnych warunków pracy – również tych dydaktycznych, gdyż każdy uczeń jest inny i inaczej się uczy. Niezwykle cenne w przypadku nauczyciela jest również postrzeganie siebie jako wartościowej osoby: „W pełni twórczy nauczyciel, to przede wszystkim taki, który samego siebie ujmuje całościowo jako osobę. Akceptuje siebie, także mocne strony” (s. 227). Nauczyciel szanujący siebie, znający swoją wartość ma świadomość swoich poczynań względem uczniów i ich efektywności. Autorka zaznacza, że twórczy nauczyciel jest istotny dla rozwoju systemu edukacyjnego w naszym kraju.

Książka została napisana w języku dostosowanym zarówno dla pracowników naukowych, jak i studentów czy nauczycieli. Może być zrozumiała przez wszystkich z wymienionych odbiorców. Struktura książki jest przejrzysta, z czytelnie ujmowanym i wyodrębnionym głównym zagadnieniem. Każdy aspekt jest dokładnie i wyczerpująco opisany. Zawarte tutaj tabele i schematy są proste i zrozumiałe dla czytelnika. Ponadto w każdym rozdziale zostały wyraźnie zaznaczone podrozdziały, a w nich paragrafy, informujące o znajdującej się tam treści. Dzięki nim czytelnik może swobodnie przeglądać i wybierać interesujące go zagadnienia, czy powracać do danego fragmentu. Taką funkcję spełniają również zastosowane wyróżnienia istotnych zagadnień, a mianowicie pogrubienia tekstu.

Powyższa rozprawa jest cennym źródłem wiedzy dla studentów, nauczycieli jak i pracowników naukowych. Inspiruje do własnych działań i poszerzania horyzontów w zakresie twórczości i innowacji pedagogicznych, które są przyszłością dla współczesnej edukacji. Zaproponowane narzędzia badawcze mogą być niezwykle przydatne do rozpoznawania wśród nauczycieli ich poziomu twórczości w wielu aspektach, a także do zbadania jego predyspozycji do działań twórczych pedagogicznie. Natomiast przedstawione niezwykle wyczerpująco autorskie koncepcje twórczości pedagogicznej

nauczycieli pozwalają określić pedagogom podłoże i zaangażowanie w stosunku do ich działań twórczych. Z kolei studenci mogą poznać różnorodność działań twórczych ze względu na ich nasilenie lub węższe i szersze rozumienie. Poznają, która koncepcja jest najbardziej pożądana w twórczości pedagogicznej i środowisku szkolnym, a przede wszystkim, jak bardzo ważną kwestią jest twórczość podczas pracy nauczycielskiej, oraz które z działań są uznawane za twórcze. Jesteśmy zdania, że twórczość pedagogiczna wśród nauczycieli nie jest pojęciem powszechnym, zwłaszcza u tych prześlakniętych rutyną i z długim stażem pracy. Dlatego niezwykle cenne są zagadnienia poruszane w niniejszej rozprawie, uwzględniając zarówno istotność twórczości pedagogicznej w edukacji, jak i sposoby wykorzystania narzędzi do badania twórczości nauczycielskiej.

ADRES DO KORESPONDENCJI

ADDRESS FOR CORRESPONDENCE

Mgr Karolina Grzemna
Uniwersytet Zielonogórski,
e-mail: karolina.grzemna@wp.pl

Mgr Klaudia Żernik
Uniwersytet Zielonogórski,
Wydział Pedagogiki, Psychologii i Socjologii
e-mail: klaudia_zernik@wp.pl